Ананьян Е. Л.
Слов'янський державний педагогічний університет

ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНІ ТА ЕКСПРЕСИВНО-ЕМОТИВНІ ПОТЕНЦІЇ АВТОРСЬКОЇ МЕТАФОРИ (НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ ХУДОЖНЬОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

У статті розкрито сутність художньо-естетичних та експресивно-емотивних потенцій індивідуальної метафори у контексті англомовного художнього тексту. Обґрунтовано ключову позицію метафоризація у процесі презентації авторської інтенції та естетичного ідеалу письменника.

Ключові слова: *авторська (індивідуальна) метафора, троп, стилістичний прийом, художній текст, емотивна проза, образ, художньо-естетичні потенції, експресивно-емотивні потенції, авторська інтенція, естетичний ідеал письменника.*

Постановка проблеми. Ефективність та результативність стилістичної інтерпретації художнього тексту та його змісту підпорядковані цілому ряду факторів, лінгвостилістичних та соціолінгвістичних за своєю природою. Одним з них виступає аналіз особливостей вираження стилістичних змістів, носіями яких є мовні знаки всіх мовних рівнів. Беручи до уваги той факт, що під час презентації стилістичних змістів мовні рівні відрізняються за кількісними та якісними параметрами, слід відзначити *потужність* саме лексичного рівня, кожний зі складових якого претендує на пильний аналіз. Так, не становить виключення й метафора, універсальність якої як тропа простежується в певній можливості охоплювати різні аспекти мови та бути присутньою в усіх її функціональних різновидах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Феномен метафори, почавши привертати до себе увагу як риторичний прийом та стилістична фігура ще за часів античності, продовжує бути в центрі пильного аналізу й сьогодні. Дослідники, наслідуючи традиції щодо вивчення її природи та естетичної цінності, упроваджують більш інтенсивні підходи, що вимагають знань з філософії, логіки, психології, психоаналізу, літературознавства, літературної критики, семіотики, риторики, лінгвістичної філософії та інших сфер знань.

Науковці підкреслюють, що метафору можна розглядати як перенос або співвідношення двох значень на підставі схожості [1; 6; 10]. Однак однозначно визначити це явище досить складно, оскільки даний троп тісно пов'язаний з явищами свідомості та процесом мислення, що також іще не мають чіткого визначення. Зазначимо, що, метафора, породжена уявою, завжди співвіднесена з реальним світом. Метафора функціонує з метою поглибити розуміння реальності, яка сприймається

чуттєво, але не вивести за її межі [1; 9]. Саме за таких умов, оскільки метафора є універсальною моделлю перетворення вже наявного в мові значення імені на новий знаковий зміст, вона забезпечує розуміння та усвідомлення реалій світу, що, у свою чергу, не може бути емотивно нейтральним, емоційно інертним.

Як вітчизняні (Ю. Водяницька, Л. Єфімов, Т. Кіс, В. Кухаренко, С. Сборик), так і зарубіжні (М. Блек, Н. Гудмен, А. Ортоні, Дж. Серль, Р. Якобсон) вчені прискіпливо розглядають дефініції та класифікації метафори як явища мови; презентують сутність процесу метафоризації та механізми цього процесу; досліджують метафоричне значення слова, що функціонує в рамках тексту певного функціонального стилю; вивчають специфіку метафори саме в художньому творі.

Мета. На матеріалі англомовної емотивної прози проаналізувати художньо-естетичні та емотивно-експресивні потенції творчої (індивідуальної) метафори.

Виклад основного матеріалу. Підкреслимо, що розгляду сутності, характерних ознак, функцій та стилістичних можливостей метафори художнього тексту з урахуванням логіко-філософського, лінгвістичного, когнітивного та стилістичного аспектів, повинно, безумовно, передувати певне наукове занурення у специфіку самого художнього тексту. Досліджуючи художній текст у його відношенні до мови та мовлення, учені підкреслюють його унікальність як самостійної одиниці наукового вивчення, як "окремого, вищою мірою індивідуального твору художнього мовлення, написаного даною мовою", а також як цілісної одиниці, що існує в системі функціонування подібних текстів, аналогічних у своїй належності одному авторові та підпорядкованості вимогам певного жанру [3, с. 4]. Зазначимо, що, досліджуючи своєрідність будь-якого явища, необхідно встановити, чим воно відрізняється від інших явищ за своєю сутністю, змістом, формою, функціями та потенціями, тобто визначитися з роллю, яку дане явище відіграє в тій чи іншій системі. За таких умов мова художнього твору не може бути винятком і має бути проаналізована з урахуванням наступних характерних рис.

– Стилістична неоднорідність, що простежується в контомінації функціональних стилів, у взаємопроникненні їхнього лексико-граматичного складу та експресивно-стилістичних особливостей. Однак таке *змішування* мотивоване авторською інтенцією і має право розглядатися як стилістична необхідність. Так, за словами сучасного лінгвіста Т. Плещенко "елементи інших стилів у художньому творі використовуються в естетичній функції, а не в тій, яку вони виконують у стилі-джерелі" [6].

– Різнопланова презентація індивідуальної авторської інтенції, що зумовлена впровадженням у канву художнього тексту метафоричної номінації, наданням експресивно-емотивних потенцій мовним одиницям усіх рівнів (фонетичного, графічного, морфологічного, лексичного, синтаксичного) та використанням стилістично класифікованого словника мови. Звернення до такого широкого арсеналу засобів мови надає автору можливості здійснити свій творчий задум – надати виразності своєму авторському мовленню, що сприймається як з вуст самого автора,

так і під час розкриття образів, передачі думок персонажів, демонстрації ситуацій, у яких вони діють та ін.

– Образність, що представлена як система зі своєю структурою та компонентним складом, пов'язаними з презентацією та подальшою трансформацією почуттів, уявлень, понять тощо. Художній текст не можна уявити поза "використанням образно-асоціативних якостей мовлення. Образ тут є кінцевою метою творчості, а засоби образності підпорядковані естетичному ідеалу художника. … Внутрішній образний план часто передається через зовнішній предметний план. Так створюється двоплановість і багатоплановість тексту. Оскільки в художньому тексті панують асоціативні зв'язки, то художнє слово виявляється практично поняттєво невичерпним" [6].

Матеріал, представлений вище, дає можливість стверджувати, що процеси формування та передачі *авторської інтенції*, *естетичного ідеалу письменника*, що, перш за все, відчувається під час створення образів, відбуваються за умови активізації одиниць різних рівнів мови, але метафоризація в даному арсеналі посідає ключову позицію, оскільки саме переносне метафоричне використання слова зумовлює виникнення образності слова, мовлення набуває оригінальності, новизни та незвичайності. Так, на думку сучасного російського науковця Т. Плещенко, "метафоризація – один з найбільш поширених способів створення образності – охоплює величезну кількість загальновживаних, нейтральних і стилістично маркованих слів, у першу чергу багатозначних. Здатність слова мати не одне, а кілька значень узуального характеру, а також можливість оновлення його семантики, його незвичайного, неочікуваного переосмислення й лежить в основі лексичних образних засобів" [6].

Підкреслимо, що процес модифікації тропа, що, у свою чергу, визначаються різними формами реалізації двочленності, яка формує його основу, відтворюється в заміщенні одного значення іншим, у заміщенні, опосередкованому виникненням нових відтінків змісту, емоційно збагаченого комплексу значень. Саме метафора є найбільш повним видом такого заміщення.

Так, на думку Л. Тимофєєва, "у метафорі ми маємо справу з перехрещенням значень, основних і вторинних, за схожістю або за контрастом (підкреслено нами – Е. А.), безвідносно до їхньої реальної зв'язаності та залежності" [9, с. 222]. Саме це й надає метафорі право існувати та діяти як найбільш гнучка одиниця метамови, що дає можливість розташовувати поряд явища, зовсім різні за своєю природою, і як результат – отримати оригінальність, новизну та незвичайність образу, силу, колоритність, виразність та емоційну насиченість його презентації. Підкреслимо, що під час відкриття новизни в явищі, яке описується, у мозку людини виникає певне емоційне потрясіння, що відчуває як адресат, так і адресант, які беруть участь у процесі створення та поглинання художнього тексту. Саме це "емоційне потрясіння", "емоційне осяяння" провокує виникнення метафори [7, с. 317]. Так, на думку А. Пуанкаре, "осяяння – це результат процесу "виштовхування" з підсвідомості в поле

свідомості тих продуктів комбінаторної гри творчих епізодів, які включають в себе максимальний емоційний "заряд" і тому створюють настільки сильний вплив на людину" [7, с. 317].

Досліджуючи метафору, слід підкреслити неспроможність останньої існувати поза атмосферою емотивного та інтелектуального навантаження, яке оволодіває реципієнтом під час *емоційного штурму*, що зумовлений відкриттям у предметі нових якостей та рис, які не були виокремлено до цього. Саме це емоційне навантаження, що виникає в автора під час створення метафори, відображається на рівні мови в її експресивній функції, яка презентує спроможність лексичної одиниці "актуалізувати якісно-кількісну характеристику реального предмета, виділити особливості даного предмета на фоні однойменних з ним предметів і виразити емоційну оцінку предмета мовлення, дану йому від особи того, хто говорить" [5, с. 43].

За словами В. Телія, під експресивністю розуміємо "її не нейтральність, відсторонення, деавтоматизацію, що надає мовленню незвичайності, а тим самим і виразності, пов'язаної з тим, що сигнал, який передається мовним виразом …, посилений і тим самим виділений із загального потоку або за рахунок незвичайного стилістичного використання мовних засобів, або шляхом інтенсифікації кількісного чи якісного аспектів того, що означається, або ж у результаті сприйняття асоціативно-образного уявлення, яке викликане даним виразом і слугує стимулом для позитивної або негативної емоційної реакції реципієнта, оскільки будь-який образ … впливає на емоційну сферу людини" [8, с. 7].

Приклади наведені нижче, свідчать, що, оскільки метафора здатна не тільки органічно вбудовуватись у контекст художнього твору, а в деяких випадках і сама створювати цей контекст, вона виступає носієм певних змістів, має високий ступінь естетичної виразності, емотивно-експресивну потужність, що мають бути націлені на сприйняття реципієнтом.

Наступні приклади пов'язані з метафоричним описом почуттів, філософських міркувань, роздумів героїв, рутиною буденності тощо.

– "And a sudden ache beset his heart: he had stumbled on just one of those past moments in his life, whose beauty and rapture he had failed to arrest, whose wings had fluttered away into the unknown; he had stumbled on a buried memory, a wild sweet time, swiftly choked and ended" [11, с. 6].

– "That suspicious breath from the matter-of-fact world somewhat tarnished the brightness of his visions" [11, с. 43].

– " … he had so skillfully mirrored in his art, a smile of pleasure passed across his face, and seemed about to linger there. But he suddenly started up, and, closing his eyes, placed his fingers upon the lids, as though he sought to imprison his brain some curious dream from which he feared he might awake" [13, с. 8].

– "A rose shook in her blood, and shadowed her cheeks. Quick breath parted the petals of her lips. They trembled. Some southern wind of passion swept over her, and stirred the dainty folds of her dress" [13, с. 72].

В емотивній прозі метафора являє собою розповсюджене явище в описах природи:

– "… in the pauses of our talk, the river, playing round the boat, prattles strange old tales and secrets, sings low the old child's song that it has sung so many thousand years – will sing so many thousand years to come, before its voice grows harsh and old – a song that we, who have learnt to love its changing face, who have so often nestled on its yielding bosom, think, somehow, we understand, though we could not tell you in mere words that we listen to" [12, с. 17 – 18].

–"It was a glorious morning, late spring or early summer, as you care to take it, when the dainty sheen of grass and leaf is blushing to a deeper green …" [12, с. 17-18].

–"… and there rose the busy chatter of the little trout stream, whereon the moon was flinging glances through the bars of her treeprison" [11, с. 38].

Представлені метафоричні описи мають потужну експресивну силу, оскільки природа за участю автора отримує певні *особистісні ознаки*, відбувається так званий процес *олюдненості*.

Підкреслимо, що в усіх прикладах представлених вище метафоричну презентації акомпанують також і інші стилістичні прийоми: інверсія, відокремлення, літературне порівняння, епітет тощо.

Висновки. Беручи до уваги матеріал, представлений вище, зазначимо, що метафора – це троп, що функціонує як один із засобів індивідуалізації зображення, до якого звертається автор, щоб надати своєму твору статус певної органічної єдності. Звертаючись до метафори як не до певного штампового виразу, а як до способу передачі індивідуального світорозуміння, його пізнання, автор художнього тексту "транспортує" реципієнту складні ідейні змісти, які, у свою чергу, дуже часто не мають альтернативного найменування в мові.

Зазначимо, що створення метафори та впровадження її до канви літературного твору зумовлене образною оригінальністю та емотивною специфічністю самого тексту, що, у свою чергу, і визначає його ідвивідуальне мовленнєве оформлення. Саме за таких умов художня виразність метафори, її художньо-естетичні, емоційно-експресивні потенції стають зрозумілими та очевидними.

Література:

1. *Арутюнова Н. Д.* Теория метафоры / Нина Давидовна Арутюнова ; [ред., пер. Н. Д. Арутюнова, М. А. Журинская]. – М. : Прогресс, 1990. – 499 с.
2. *Єфімов Л. П.* Стилістика англійської мови і дискурсивний аналіз : [учбово-метод. посібник] / Л. П. Єфімов, О. А. Ясінецька. – Вінниця : Нова Книга, 2004. – 240 с.
3. *Купина Н. А.* Смысл художественного текста и аспекты лингвосмыслового анализа / Наталья Александрова Купина. – Красноярск : Краснояр. ун-т, 1983. – 160 с.
4. *Кухаренко В. А.* Интерпретация текста [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов] / Валерия Андреевна Кухаренко. – [2-е изд.]. – М. : Просвещение, 1988. – 192 с.
5. *Лукьянова Н. А.* О семантике и типах экспрессивных лексических единиц / Н. А. Лукьянова // Экспрессивность лексики и фразеологии [сб. научных трудов]. – Новосибирск : НГУ, 1983. – С. 12-41. – Режим доступу: http://allydota.ru/

6. *Плещенко Т. П.* Стилистика и культуры речи : [учеб. пособие] / Плещенко Т. П., Федотова Н. В., Чечет Р. Г. ; под ред. П. П. Шубы. – Мн. : ТетраСистемс, 2001. – 544 с. – Режим доступу: http://www.twirpx.com.
7. *Пуанкаре А.* О науке / А. Пуанкаре ; [ред., пер. Л. С. Понтрягин]. – М., 1983. – 561 с. – Режим доступу: http://rutracker.org/
8. *Телия В. Н.* Экспрессивность как проявление субъективного фактора в языке и ее прагматическая ориентация / В. Н. Телия // Человеческий фактор в языке. Языковые механизмы экспрессивности. – М. : Наука, 1991. – С. 5-36.
9. *Тимофеев Л. И.* Основы теории литературы : [учеб. пособ. для студентов пед. ин-тов] / Леонид Иванович Тимофеев. – [5-е изд.]. – М. : Просвещение, 1976. – 447 с.
10. *Тимофеева О. В.* Метафора в художественной репрезентации мира (на материале произведений английских и американских писателей) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филологических наук : спец. 10.02.19 "Теория языка; Филологические науки" / Ольга Вячеславовна Тимофеева. – Москва, 2011. – Режим доступу: http://ens.mil.ru/science/publications/
11. *Galsworthy J.* The Apple Tree / John Galsworthy // English Story. – Moscow : Manager, 2000. – P. 3-77.
12. *Jerome K.* Jerome Three Men in a Boat / Jerome K. Jerome. – Penguin Popular Classics, 1994. – 185 p.
13. *Wilde O.* The Picture of Dorian Gray / Oscar Wilde. – Penguin Popular Classics, 1994. – 256 p.

Ананьян Э. Л. Художественно-эстетические и экспрессивно-эмотивные потенции авторской метафоры (на материале англоязычной художественной литературы).

В статье раскрыта сущность художественно-эстетичных и экспрессивно-эмотивных потенций индивидуальной метафоры в контексте англоязычного художественного текста. Обоснована ключевая позиция метафоризации в процессе презентации авторской интенции и эстетического идеала писателя.

Ключевые слова: *авторская (индивидуальная) метафора, троп, стилистический прием, художественный текст, эмотивная проза, образ, художественно-эстетические потенции, экспрессивно-эмотивные потенций, авторская интенция, эстетический идеал автора.*

Ananyan E. L. Artistic and aesthetic, expressive and emotive potentiality of the author's metaphor (on the example of english-language fiction).

In the article the essence of artistic and aesthetic, expressive and emotive potentiality of the individual metaphor in the context of the English-language piece of fiction is revealed. The key status of metaphor-creating in the process of author's intention and writer's aesthetic ideal presenting is substantiated.

Keywords: *author's (individual) metaphor, trope, stylistic device, piece of fiction, emotive prose, image, artistic and aesthetic potentiality, expressive and emotive potentiality, author's intention, writer's aesthetic ideal.*

Адонина Л. В.
Севастопольский городской гуманитарный университет

ПРОБЛЕМА СООТНОШЕНИЯ НАУЧНОГО И ОБЫДЕННОГО СОЗНАНИЯ

У статті розглядається проблема розмежування повсякденної та наукової свідомості.
Ключові слова: *повсякденна свідомість, наукова свідомість, когнітивна лінгвістика.*

Актуальность исследования. Проблема соотношения обыденного и научного сознания из числа философских и психологических перешла в лингвистическую, что связано с изучением в когнитивной лингвистике категории сознания, организации и